

Vizuálně motorické komunikační systémy SP

- Znakový jazyk
- Znakovaná čeština

Zákon o znakové řeči č. 155/1998 Sb.

Znakovou řečí se pro účely tohoto zákona rozumí **český znakový jazyk** a **znakovaná čeština**.

- znakovaná čeština** je umělý jazykový systém, který usnadňuje dorozumívání mezi slyšícími a neslyšícími
- znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována
- spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány odpovídající znaky českého znakového jazyka
- český znakový jazyk** je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu
- český znakový jazyk** má základní atributy jazyka:
 - dvojí členění
 - produktivnost
 - svébytnost
 - historický rozměr
 - znakovost
 - systémovost

Znakový jazyk

- Nejmenší jednotkou ZJ je znak

(znak = slovo–jednotka mluveného jazyka)

- ZJ umožňuje SP bezprostřední poznávání světa
- počátky lingvistického výzkumu –

Odlíšnost ZJ od mluveného jazyka

- mluvené jazyky jsou **lineární** - v jazykové výpovědi není možný jiný způsob než řadit postupně jeden znak (slovo) za druhým
- znakové jazyky jsou **simultánní** - znaky lze provádět současně, protože lze využívat trojrozměrného artikulačního prostoru
- Manuální nosiče** – významy jsou nesené tvary, pozicemi a pohyby rukou
- Nemanuální nosiče** – mimika, pohyby a pozice hlavy, horní část těla

Foneticko fonologická stavba ZJ

Tvar rukou (při artikulaci)

DEZ

Poloha rukou (místo, kde je znak artikulován)

TAB

Pohyb rukou

SIG

Orientace dlaně a prstů (ve vztahu k tělu)

ORI 1/ORI 2

Vztah ruky k ruce

(u znaků artikul. oběma rukama)

HA

Využívání prostoru při znakování:

Při znakování **volně v prostoru** jsou tři základní oblasti:

- a) před obličejem- *kůň, slunce, zelený*
- b) u krku - *hodina, nedoslýchavý, poslouchat*
- c) před tělem - *továrna, umělec, kultura, auto*

- Některé znaky při artikulaci mění svůj základní prostor - *bydlet, syn, nádraží, pes, šikovní.*
- Na **těle** lze identifikovat asi 26 míst, kde lze znak ukazovat.

Způsob artikulace znaků:

1. Znaky artikulované jednou rukou

- znaky s nulovým kontaktem (např. ANO, CO)

- znaky s kontaktem; dominantní (u praváků pravá) ruka kontaktuje nějakou část těla (např. čelo, nos, ústa, hru | , rameno atd.), nikoli však druhou ruku (např. ZAPOMNĚL, ZVĚDAVÝ)

2. **Znaky artikulované dvěma rukama** znaky, v nichž jsou aktivní (v pohybu) obě ruce stejného tvaru (např. ZDRAVÍ, POČÍTAČ)

- znaky "symetrické", v nichž je aktivní jedna (dominantní, u praváků pravá) ruka, která artikuluje nad (pod, za, před atd.) rukou pasivní; ruce jsou ve stejném tvaru (např. ŘÍZEK, CHLĚB)

- znaky "asymetrické", v nichž je aktivní jedna (dominantní) ruka, která artikuluje nad (pod, za, před atd.) rukou pasivní; ruce jsou v různém tvaru (např. PSÁT, LÉKAŘ).

3. **Složené znaky** - zahrnují kombinace výše uvedených typů:

- (např. NEMOCNICE, ČERVEN)

Inkorporace - včleňování- modulace- pozměňování:

- inkorporace **časových údajů** (minulý týden, příští týden, pozítří)
 - inkorporace **počtu** (dva roky, tři měsíce, čtyři hodiny)
 - inkorporace **způsobu** (učí se pomalu, pije opatrně, pracuje těžce)
 - inkorporace **předmětu do slovesa** (jak pije, co nese)
- inkorporace **osobních zájmen** (dát, ptát se)
 - simultánní **artikulace záporu** (nechci, nebavit, nemám hlad)
 - inkorporace **směru** (návštěva)

U ZJ jsou hlavním typem jeho vyjadřovacích prostředků tyto složky:

- verbálně nevokální** - pohyby a pozice rukou, obličej, případně i těla
- neverbálně nevokální** - gesta, mimika (překvapení, strach, odpor, hněv...),
- neverbálně vokální** - mluvené komponenty, které doprovází znakování (hlasitý dech, smích, útržky slov ...)

Druhy znaků:

- ikony** – až 50% (vizuálně motivované znaky)

- a.) transparentní (př. kouřit, brýle)
- b.) transmucidentní (př. mléko, kniha)

- indexy** – signál, příznak (zájmena, příslovce)
- symboly** – vztah mezi nosičem a znakem je arbitrární

Variety ve znakovém jazyce:

- regionální odchyly** (potom, kaše, vejce)
- sociální odchyly**, vzdělání uživatelé ZJ berou více výpůjček z mluveného jazyka země, kde žijí
- odchyly podle pohlaví** - ženy někdy ukazují jinak než muži
- odchyly generační** - starší lidé používají staré znaky, někdy dochází k záměrné změně znaků mladší generací, která nechce, aby jim starší vždy plně rozuměli
- dětský jazyk** (znakujeme-li na děti, automaticky používáme jednodušší, vizuálně výraznější jazyk), jazyk dospělých

Možnosti osvojení vizuálně pohybových jazyků

- metoda lingvistická (indirektní) –**

na základě mateřského jazyka se učí cizímu jazyku

- metoda nativní (mateřská) –**

učí se napodobováním, vše probíhá přirozeně, vychází z reflexologických zákonitostí

Etapy ontogenetického vývoje znakového jazyka ve znakovém prostředí:

- pohyby, gesta, výraz obličeje
- znakové žvatlání (4-6 měsíců)
- protoznaky, nejsou to znaky, ale začínají se jim podobat (užívá je k označování sebe sama, lidí, místa a věcí) – příp. pointing
- stupeň jednoho znaku (8-12 měsíců)
- stupeň dvou znaků (16-24 měsíců)
- stupeň tří znaků (24-30 měsíců)

- osvojování morfologie znakového jazyka
- používání delších komplexních výrazů
- po 5. roce se upevňuje základní stavba jazyka
- 10-12 let začínají se používat komplikované výrazy

Schematické porovnání vlastního znakového jazyka neslyšících a znakové češtiny

(Janotová, Řeháková, 1990, s. 96)

- nedůvěra ve ZJ, neuznání ZJ jako přirozeného jazyka, etnocentrismus

Prostředky komunikační

ZJ vlastní znaky neslyšících, mimika, prstová abeceda, částečně mluvená řeč

ZČ znaky znakové češtiny, mluvená řeč vysílaná v plném kontextu, prstová abeceda, okrajově i mimika

Obsah dorozumívání

ZJ jednodušší

ZČ složitější

Nejčastější používání

ZJ dorozumívání neslyšících mezi sebou navzájem v neformálních kontaktech

ZČ sdělování neslyšícím ve formálních kontaktech, dorozumívání ohluchlých po dokončení vývoje řeči, dorozumívání některých sluchově postižených s rozvinutou mluvenou řečí

Srozumitelnost pro neslyšící

ZJ dobrá, neslyšící ovládají

ZČ není vždy dobrá, neslyšící neovládají v plném rozsahu

Struktura jazyka

ZJ zejména podstatná jména a slovesa

ZČ prakticky všechny slovní druhy